

RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA: POGOJI IN KRITERIJI

Janja Žitnik

Uvod

Svet za znanost in tehnologijo Republike Slovenije je na svoji seji dne 26. novembra 1992 sprejel dokument Izhodišča in usmeritve nacionalnega raziskovalnega programa (IUNRP). V tem dokumentu je izpostavljen pomen nacionalnih znanosti, ki se morajo kot prvina narodne samobitnosti razvijati ne glede na velikost naroda (pri tem bi dodala, da je pri majhnih narodih glede na njihovo večjo narodno ogroženost razvoj teh znanosti tem bolj pomemben) in ne glede na obdobja izjemnih gospodarskih težav (IUNRP, str. 2-3).

Interdisciplinarno raziskovalno področje Slovensko izseljenstvo vsekakor sodi v okvir nacionalnih znanosti. Zaradi deficitarnosti znanstvenih rezultatov na področju slovenskega izseljenstva in vse bolj zaskrbljujočega odtoka slovenskih strokovnjakov v tujino (»beg možganov«) je v Sloveniji zanimanje za tovrstne raziskave ter zavedanje o njihovi neizogibnosti v zadnjem času doživelo očiten preporod, kar je med drugim spodbudilo oživitve in kadrovske okrepitve Inštituta za slovensko izseljenstvo, osrednjega strokovnega jedra na tem področju. Žal pa se je po nekaj letih interes države za to področje znanosti, ki je seveda trajnega pomena za ohranjanje narodne samobitnosti na eni strani ter razvoja t.i. nematerialne produkcije (šolstva, uspešnega delovanja vladnega resorja za Slovence po svetu, oblikovanje nove slovenske izseljenske politike) na drugi strani, izkazal kot izredno kratkotrajen, o čemer bo več govora v 3. točki. Znanje, ki nastaja v okviru raziskovalnega dela na tem področju, se uspešno prenaša na osnovno-, srednje- in visokošolske učitelje, ki so že sami zaznali nedopustno praznino v svojih učnih načrtih, kar zadeva obravnavo izseljenske problematike. Neposredno se to znanje prenaša tudi na učence, dijake in študente, ki hodijo na strokovne konzultacije k našim raziskovalcem in mentorjem. Poleg njegove nepogrešljive vloge v izobraževalnem procesu je uporabni cilj raziskovalnega dela na tem področju tudi prenašanje tega znanja v

politiko, kar se zlasti odraža v sodelovanju z vladnim resorjem za Slovence po svetu.

Naslednja pomembna razsežnost pospešenega sistematičnega raziskovanja slovenskega izseljenstva je vzpostavljanje novih povezav med Slovenci na tujem z njihovo matično domovino. Zaradi usodnega pomanjkanja interesa, med drugim tudi znanstvenega, s strani matične Slovenije, so se naši izseljenci dolga desetletja počutili bolj ali manj odrezane od prve domovine. Možnosti za sodelovanje, zlasti na raziskovalnem področju, je bilo do nedavnega mnogo manj kot danes, saj tako Inštitut za slovensko izseljenstvo kot posamezni raziskovalci iz drugih institucij v zadnjih letih tesno sodelujejo z večino raziskovalcev sorodnih strok iz vrst slovenskih izseljencev. Poudariti pa je treba, da v tujini praktično ni raziskovalcev slovenskega izseljenstva, namreč takih, ki bi se posvečali izključno ali vsaj pretežno tej problematiki, in zato tudi ni nobene tuje znanstvene revije za področje slovenskega izseljenstva, o čemer bo še govora.

Univerzalnost kot kriterij za ocenjevanje
znanstvenoraziskovalnih projektov in
opravljenega raziskovalnega dela

Kriterij univerzalnosti oz. nadnacionalnosti je v primeru nacionalnih znanosti le delno uporaben. Odločilen je lahko le pri teoretskih raziskavah in tistih segmentih empiričnih nacionalnih raziskav, ki so uporabni za primerjalne raziskave.

Raziskovalno področje Slovensko izseljenstvo je seveda nadnacionalno v smislu vloge in potencialne uporabnosti slovenskih znanstvenih dognanj v okviru razvoja znanosti dežel priseljevanja, vendar je zanimanje za takšen pretok raziskovalnih rezultatov zaradi sorazmerno majhne zastopanosti slovenskih izseljencev v posameznih deželah priseljevanja v primerjavi z mnogimi drugimi narodi še zelo nerazvit. Ne zadostno financiranje raziskovalnega dela naših raziskovalcev v tujini ter njihove udeležbe na tujih znanstvenih posvetovanjih povzroča še nadaljnjo hromitev tovrstnega pretoka znanja.

Kljub slabo razviti organiziranosti obstoječega mednarodnega znanstvenega sodelovanja na tem področju, pri kateri imajo raziskovalci slovenskega izseljenstva kot pripadniki majhnega naroda v realnem obsegu tudi majhen vpliv, pa so zaradi znanstvene relevantnosti rezultatov svojega raziskovalnega dela ti raziskovalci včlanjeni

v različne tuje mednarodne znanstvene ustanove, ki delujejo v okviru njihovih ali sorodnih strok. Občasno štipendiranje študijskih poti in raziskovalnega dela v tujini s strani teh ustanov ter njihovo subvencioniranje udeležbe naših raziskovalcev na mednarodnih znanstvenih posvetovanjih omogočata presenetljivo visoko stopnjo produktivnosti in kakovosti slovenskega raziskovalnega dela na tem področju in do neke mere rešujeta naše raziskovalce iz absurdnega položaja, v katerem bi se znašli, če bi bili odvisni samo od sredstev, ki jih namenja za njihovo delo Republika Slovenija. Evidentno je namreč, da se predmet naših raziskav nahaja v tujini in da je s tem pogojena izrecna potreba po našem raziskovalnem delu na tujem ter po vzpostavljanju stikov s slovenskimi znanstveniki in slovenskimi priseljenskimi skupnostmi v vseh deželah priseljevanja. Republika Slovenija se te izrecne potrebe, ki je, kot rečeno, posledica posebnega položaja raziskovalnega področja Slovensko izseljenstvo, spričo fizične oddaljenosti predmeta svojih raziskav ne zaveda ali pa se nanjo ne odziva. Doslej vsekakor ni bila pripravljena upoštevati specifičnih potreb raziskovalcev tega področja, tako pomembnega za kompleksnejši razvoj slovenskih nacionalnih znanosti ter za ohranitev in krepitev slovenske narodne samobitnosti.

Pogoji za delovanje in razvoj na področju raziskovanja
slovenskega izseljenstva ter kriteriji za ocenjevanje
rezultatov raziskovalnega dela na tem področju

Tako obstoječi kot za uspešnejši razvoj potrebni pogoji so deloma predstavljeni že v prvih dveh točkah. K temu naj dodam še nekaj podatkov o materialnih, kadrovskih in organizacijskih pogojih na obravnavanem področju.

Kot sem omenila že v uvodu, se je pripravljenost naše države za oživitev sistematičnega raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva izkazala za kratkotrajno. Poleg še nekaterih vzporednih raziskovalnih projektov je financirala oživitev raziskovalnega dela in začetno (čeprav nezadostno) kadrovsko izpopolnitev Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, kar hkrati pomeni ustanovitev strokovnega in organizacijskega jedra za to področje. Na tej točki pa je interes slovenske države za to raziskovalno področje drastično upadel. Če sodim po trenutnem razrezu sredstev slovenskega Ministrstva za znanost in tehnologijo za izvedbo znanstvenoraziskovalnih projektov na tem področju, so izgledi za naše nadaljnje raziskovalno

delo vse prej kot obetajoči. V hipu, ko to pišem, je dejansko vprašljiv obstoj Inštituta za slovensko izseljenstvo, njegovi osrednji znanstveni reviji za to področje pa grozi prenehanje izhajanja. Ukinitve Inštituta za slovensko izseljenstvo, ki je v kratkem času delovanja dosegel tako vidne rezultate doma in v tujini, v trenutku, ko je Inštitut sredi največjega raziskovalnega zagona, bi se kmalu izkazala za skrajno neracionalno dejanje. Upamo, da nam bo z argumentiranimi intervencijami na vseh nivojih vendarle uspelo ohraniti vsaj sedanji obseg in kakovost raziskovanja slovenske izseljenške problematike. Poudariti pa želim, da terjajo administrativna prizadevanja za zagotovitev najosnovnejših delovnih pogojev nesorazmerno veliko našega časa in energije, ki bi ju lahko z mnogo večjim pridom uporabili za raziskovalno delo.

S pravkar omenjenimi materialnimi pogoji so povezani kadrovske pogoji. Na vseh koordinacijskih sestankih predstavnikov raziskovalcev slovenskega izseljenstva ugotavljamo, da nekatere stroke, ki bi morale biti na tem raziskovalnem področju najbolj aktivne, praktično niso vključene v raziskovanje te problematike. Med njimi sta na prvem mestu pravo in ekonomija. Zavzemamo se za to, da bi pritegnili tudi te stroke, ter odpiramo možnost vključevanja mladih raziskovalcev s področja teh strok v naše raziskovalne projekte, seveda s pogojem, da bo država zagotovila financiranje njihovega dela.

Kar zadeva organizacijske pogoje raziskovanja slovenskega izseljenstva, je bil z razvojem Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU storjen pomemben korak. Inštitut poleg sistematičnega raziskovalnega dela uspešno opravlja tudi svojo organizacijsko oz. koordinacijsko vlogo na tem področju. Svoja triletna raziskovalna projekta, ki ju je začel intenzivno izvajati v začetku tega leta in v katera se je prav zaradi izjemnega zaupanja v raziskovalno in organizacijsko sposobnost tega strokovnega jedra prostovoljno vključil velik del najbolj priznanih slovenskih strokovnjakov za to področje iz drugih institucij v Sloveniji in zamejstvu, je Inštitut temeljito pripravil že sredi lanskega leta. Pri pripravi je izhajal tudi iz ugotovitev, ki so plod lanskoletnega koordinativnega znanstvenega posvetovanja Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah in drugih koordinativnih sestankov predstavnikov na tem področju delujočih institucij v organizaciji tega Inštituta. Rezultat omenjenih sestankov in posvetovanj je sorazmerno dobra usklajenost raziskovalnih programov na tem področju. Organizacijske blokade pa se bodo pokazale, če finančni oz. njegov koordinativni organ raziskovalnega polja Narodno

vprašanje ne bo upošteval najpomembnejših ugotovitev predhodnih koordinativnih posvetovanj raziskovalcev slovenskega izseljenstva. Do absurdnega položaja na tem raziskovalnem polju bo prišlo, če njegovo strokovno jedro pri razrezu sredstev za raziskovalne projekte ne bo upoštevalo naslednjih kriterijev:

- strokovna vsebinska ocena predlaganih projektov, ki služi kot edino oprijemljivo merilo vsebinske kakovosti projektov in ki hkrati že upošteva druge najpomembnejše kriterije za vrednotenje projektov;

- ohranitev in razvoj osrednjih institucionaliziranih strokovnih jeder na tem polju (za področje slovenskega izseljenstva Inštitut za slovensko izseljenstvo). Upoštevanje te potrebe naj bo pogojeno s predhodno preverbo kakovosti in uspešnosti dosedanjega raziskovalnega in organizacijskega dela nosilcev projektov v teh jedrih in strokovne usposobljenosti ostalih sodelavcev pri projektih ter s predhodno preverbo učinkovitosti teh jeder glede na razmerje med doslej porabljenimi sredstvi ter kakovostjo in količino rezultatov njihovega dela. Dokument IUNRP namreč zagotavlja naslednje: *«Večji izkazani uspehi upravičujejo večje doze sredstev in časovno trajnejše financiranje.»* (Str. 5, tčk. 3.);

- kar zadeva kriterij mednarodne odmevnosti raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva, je treba poleg objav in navedb v tujih znanstvenih revijah upoštevati tudi neobjavljena vabljena predavanja in referate, članstvo v mednarodnih znanstvenih organizacijah, mrežo mednarodnega znanstvenega sodelovanja, mednarodno distribucijsko mrežo lastnih znanstvenih revij, zbornikov in monografij ter udeležnost pri tujih štipendijah in subvencijah. Število objav v tujih znanstvenih revijah na tem področju nikakor ne zadošča, saj slovensko izseljenstvo, kot sem že omenila, v tujini nima ustrezne znanstvene revije. Objave v osrednji mednarodni znanstveni reviji, čeravno izhaja v Sloveniji, naj v okviru nacionalnih znanosti štejejo prav toliko kot objave v tujih znanstvenih revijah;

- domača odmevnost naj bo v primeru nacionalnih znanosti prav toliko vrednotena kot mednarodna odmevnost;

- interdisciplinarnost predlaganih projektov;

- prehod od naključno izbranih parcialnih študij k sintetičnim, sistematično organiziranim in preglednim celovitim študijam, ki so neposredno uporabne v procesu izobraževanja in razvoja raziskovalne dejavnosti na eni strani ter opravičljive tudi v očeh širše javnosti na drugi strani;

- povezovanje vodilnih strokovnjakov na posameznem področju v skupne projekte ne glede na to, da so zaposleni v različnih organizacijah;
- izvedljivost projekta glede na obstoječo opremo, kadrovsko strukturo, strokovno usposobljenost raziskovalne skupine in njeno notranjo organiziranost.

Tudi ta številka naše znanstvene revije je svojevrsten odraz dosežanj uspešnosti raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva. Upamo, da bo Republika Slovenija še pravočasno spremenila svoj odnos do našega raziskovalnega dela in omogočila njegov nadaljnji razvoj v skladu s smernicami, ki smo si jih, o tem smo prepričani, premišljeno, usklajeno in racionalno načrtali v preteklem obdobju.